

на којима је касније настала најпотпунија српска црквена историја, а аутор таквог тротомног издања био је управо Слијепчевић. Изузетно је драгоцено запажање професора Пузовића и примерен закључак о томе да је Димитријевић поштовао своје претходнике и није прекинуо континуитет на богословском и научном плану. Чување од заборава протиног на-

учног лика који је преузео професор Пузовић показује да тај континуитет није прекинут, те да је ово начело заиста један од *предуслова за разумевања црквене историографије*.

Ивица Чаировић
(icairovic@bfspc.bg.ac.rs)

Православни богословски факултет,
Универзитет у Београду

УДК: 271.2-67:616-089.843(049.32)
271.2-426:608.1(049.32)
17 Сингер П.(049.32)

Теолошки погледи / Theological Views
Година / Volume LV
Број / Issue 1/2022,
стр. / pp. 191-197.

DOI: <https://doi.org/10.46825/tv/2022-1-191-197>

**Друштво спектакла живи у Жутој кући.
Богословска трагања у монографији
Биоетика смрти. Утилиитаризам и православље
Драгана Поповића**

Крагујевац: Издавачка установа Епархије шумадијске „Каленић“
и Институт за европске студије, 2022.

231 стр.; илустр.; 24 cm
ISBN 978-86-82057-82-6

Монографија *Биоетика смрти. Утилиитаризам и православље*, протонамесника Драгана Поповића, докторанда Православног богословског факултета Универзитета у Београду, објављена је у заједничком издању Групе за биоетику Института за европске студије и Издавачке установе Епархије шумадијске „Каленић“, 2022.

године. Поменуте године, готово истовремено, Каленић и Институт за европске студије издају и књигу *Биоетика. Синодски текстови православних цркава* Којоса Г. Николасоса, коју је са грчког превео Драган Поповић, што свакако није његов први превод. Домаћи читаоци са темом православне биоетике готово искључиво су се сретали

кроз текстове грчких аутора, приређене и у преводу Драгана Поповића. Обе књиге, као и претходни преводи, штампани су с благословом Његовог преосвештенства Епископа шумадијског господина Јована.

С обзиром на то да садржај зборника, *Биоетика. Синодски текстови православних цркава*, чине званична становишта Грчке Православне Цркве, Руске Православне Цркве и Румунске Православне Цркве о биоетичкој проблематици, јасно је зашто Драган Поповић у 'Предговору преводиоца' наводи да „као одговоран и значајан учесник социјалног живота — барем када су у питању друштва са традиционално већинским православним становништвом као што је наша држава, Црква би требало да буде свесна обавезе хватања у коштац са овим све актуелнијим и сложенијим питањима савременог, постмодернистичког света, и понуди одговоре на њих усаглашене са етосом сопственог бића што, на жалост, није увек тако.“¹ Уз то, у предговору књиге чији је аутор, протонамесник Драган Поповић, држећи акценат на „суштинској разлици између хришћанске и сваке друге секуларне (био)етике, садржаној пре свега у чињеници да хришћански морал (пракса, начин постоја-

ња) — као деловање усклађено са хришћанском етиком (теоријом, тј. богословљем), има онтолошке импликације, односно метафизичку референцу, која изостаје у савременим секуларним системима“ (стр. 15), подвлачи да се у области биоетике, чија проблематика представља све више присутну и надолazeћу реалност савременог света, захтева њена (мисли се на Цркву, види стр. 15) реакција и акција.“. Свештеник Драган Поповић, пастирски, философи би рекли — у маниру персоналистичких антрополога, ту акцију види позивајући на, и кроз дијалог, сматрајући читаоца „заинтересованим актером јавне речи“ (стр. 16), с циљем напредовања у Истини.

Пример дијалога дат је и у самом тексту монографије *Биоетика смрти. Утилићаризам и православље*, кроз његову структуру и динамику односа његова три дела, прецизније — целине које гласе: *Проблем „ирејисављене сајласности у транслатацијама орјана и теологија људских права, Православна (политичка) теологија у односу према можданој смрти, као биоетичком проблему савременој постмодерној друштва, и Утилићаризам Пийера Синтера и (био)етичка питања у вези са свршетком човековој животи — хришћански осврт*. Ове целине произлазе једна из друге, али могу бити и унакрсно и појединачно читане, чиме потврђују своју аутономију, односно поменуто целовитост.

¹ Драган Поповић, „Предговор преводиоца“, у Којос Г. Николаос, ур., *Биоетика. Синодски текстови православних цркава*, (Крагујевац: Каленић — Институт за европске студије, 2022), 11.

ПРИКАЗИ

проблему савременој, постмодерној друштву, што је и назив другог дела монографије. Мери Шели пишући *Франкенштајна, модерног Прометеја* 1818. године доноси најоштрију критику натурализма, а Гете трагедијом *Фауст* пише критику просветитељства. Подсећамо да *Речник технологије* пре четрдесет година бележи да доминантни мит нашег времена може постати онај о чудовишту Доктора Франкенштајна. Загледани у будућност напредујемо ка убиству човека из утилитаристичких побуда, о чему је реч у трећем делу, *Утилиитаризам Питера Сингера и (био)етичка питања* у вези са свршетком човековој животи — *хришћански осврт*.

Протонамесник Поповић, као пажљиви читалац и ерминевтичар (што и доказује својим преводилачким искуством, јер сваки је превод вид ерминевтике), у уводном поглављу уводног текста, *Проблем претпостављене сајласности у трансиланџацијама орџана и Теологија људских љрава*, in medias res, на изнад поменути терен, у простор убрзаног развџтка технологије и науке, те инсистирања међународне заједнице на концепту људских права, (а то „инсистирање“ Поповић дефинише *Ойшџом декларацијом о љравима човека* усвојеној у Паризу 1948, као „полазишту многим документима који су уследили у наредним деценијама“, проширивши се на све области друштвеног живота“ (стр. 21, прва фусно-та)), уводи управо појам слободе и

достојанства: „У њиховом сусрету неретко долази до сукоба у коме примена научних и технолошких достигнућа — нарочито у области медицинских интервенција на човеку — често на веома бруталан начин угрожава човеково ‘право’ на слободан и достојанствен живот“ (стр. 21). И управо овај мапирани, актуализовани простор технологије и људских права која уз њу иду као идеолошки одржитељ механизма продужетка живота и привида бесмртности с једне стране (види *Наука и технологија у служби можда не смрти*, стр. 124) са „најмањим заједничким именима“ — људском слободом и достојанством је простор судара са онтолошки утемељеном слободом и онтолошки утемељеним достојанством „изједначеним са Божјом иконом, чији је носилац сваки човек без разлике“ (стр. 15). Управо је то простор биоетике или простор православне биоетике, јер, према речима нашег аутора, „Православна Црква, будући да (у институционалном смислу) представља део шире друштвене заједнице, има право и обавезу да се у овај сукоб умеша (макар и са закашњењем) и стане у одбрану човекове самовласности и достојанства, супротстављајући њиховом угрожавању своје схватање човека, као антрополошку истину формулисану њеним богословски, открићењским предањем“ (стр. 23). Тај простор кризе, поменутог сукоба, „као евидентан пример кршења

човекових права, слободе и достојанства“ (стр. 23) аутор препознаје у области трансплантација (пресађивања) органа у виду закона о *претходној сагласности*, чијем расветљавању посвећује први део монографије. Пратећи зачетке трансплантације, аутор наводи да ентузијазам изазван достигнућем „које је човеку обећавало потпуно избегавање од болести заменом нефункционалног органа здравим“ (стр. 24), није сразмеран броју донора, те да иако сврставане међу „најзначајнија достигнућа у области медицине и хирургије, трансплантације у пракси не оправдавају овај статус. Када се погледају статистички подаци, постаје очигледно да је њихов допринос човековом здрављу неочекивано скроман у односу на друге медицинске области“ (стр. 25). Оно што ће аутор представити „статистиком, медицинским, социјалним и етичко-правном проблемом, ентузијазмом усмереном ка будућности“, као каквом рециклирању привида, парадигма парадокса, отвара тему прибегавања државе практичном решењу овог проблема и питању аутономије пацијента и то у граничној ситуацији — можда не смрти. Претходно дајући преглед свих алтернатива и пратећих закона, уз конкретне примере спровођења истих, од припадања права моралне одлуке искључиво онима који лече не и леченом, преко информисане сагласности до изричите и/или *претходној сагласности*

донајшора, аутор експлицитно поставља питање: „Може ли претпостављена сагласност бити етички и правно оправдана, односно, да ли држава као законодавац може да испуњава критеријуме ‘људских права, слободе и достојанства’ својих грађана уколико донесе закон о претпостављеној сагласности? Другим речима, да ли неупитно и недвосмислено прекројавање њихове воље и наметање туђе представља изузетак коме се може дати легитимитет ради остваривања општег, заједничког добра и увећања свеукупног задовољства?“ (стр. 39). То „увећање свеукупног задовољства“ детаљно ће деконструирати у трећем делу манускрипта. Наводећи како је „Римокатоличка Црква прешла пут од инсистирања на неједнакости људи у ‘достојанству, правима и моћи’ у зависности од њихове сталешке припадности“ (стр. 51) до подршке и утицаја који је имала на глобално прихватање *Ојшше декларације о љавима човека* 1948, променом дотадашњег поимања појма достојанства, Поповић још једном подвлачи фундаменталну вредност поимања достојанства у овом систему, односно *шемељну вредност (шеолоџије) људских љрава*. И управо ће кроз „покушај скицирања појма достојанства у општим цртама“ (стр. 56) — од означаења човекове посебности у антици до „данашње упадљиве разноврсности схватања његовог садржаја“ (стр. 57), као последицу плурализма постмодерне,

приказујући његово константно гранање на „а) природно, урође-но и универзално и б) друштвено, стечено и индивидуално“ (стр. 57), преко историјског погледа на појам човековог достојанства до Кантове „законодавне функције морала, коју људска бића носе у себи, односно до проистицања достојанства из човекове сличности са Творцем, заокружити сагледавање достојанства из теолошке перспективе, те дати одговор, „шта се под њим подразумева и како Црква посматра његово угрожавање, пре свега законом о претпостављеној сагласности“ (стр. 56).

Посвећујући посебну пажњу феномену *мождане смрти*, те условима под којим је концепт *мождане смрти* прихватљив за Цркву, односно наводећи проблем *мождане смрти* као један од примера савремене биоетичке проблематике, аутор кроз призму Цркве и друштвено-политичког живота, у другом делу своје монографије наводи да је „јасно да научна и технолошка достигнућа [...] у овом случају трансплантација органа, представљају значајан изазов и искушење за савременог човека како унутар, тако и изван Цркве“, позивајући да се најпре унутар Цркве формулишу ставови: „да се проблемом *мождане смрти*, као и сваким другим *актуелним* проблемом, суочи и *ангажује* у циљу његовог решења (или барем расветљења), нудећи друштву аутентичан начин суочавања са њиме, у складу са својим

светотајинским предањем. При томе, чињеница да су понуђена решења у сагласју са њеним етосом за човека данашњице по правилу неприхватљива, не представља фактор који ће је одвратити од послања да јасно и гласно изнесе своје становиште, које ће несумњиво доспети до свих који буду имали 'уши да чују' (Мт. 11, 15)" (стр. 94). И у „циљу дијалошког односа са различитим друштвеним актерима“, протонамесник Драган Поповић, као што је већ у овом тексту било помена, истиче како бележи „неке одреднице у виду општих карактеристика актуелне епохе и менталитета њених припадника“. Градацију овог позива, аутор ће предочити у два смера: ка горе — до икономије у односу према можданој смрти, којом се посебно бави у другој целини монографије, а коју поставља у средиште решавања свих биоетичких проблема, уз строго ограничавање да мора бити на личном нивоу, без акривијске злоупотребе. И надоле — до уласка у дијалог са Питером Сингером и појашњења идеје утилитаризма, од утилитаризма у свом класичном облику до савременог утилитаризма, те Сингеровим принципом утилитаризма као етичким утемељењем у ком оправдање проналазе *мождана смрт, ирејисостављена сајасноси, чедоморство, абортус и еутаназија*, те његов утицај на само законодавство и пре свега „на човекове свакодневне слободне изборе начина делања“ (стр. 210).

Прва монографија (са свим чиниоцима који је чине монографијом) о православној биоетици писана ћирилицом, ауторски превенац протонамесника Драгана Поповића, покушава да предочи светосавски приступ биоетичким проблемима, трудећи се да постави темеље за будуће бављење свим осталим биоетичким темама. Разматрајући проблем православне биоетике, Поповић читаоцу упућује и универзално питање: „Постоји ли неки аспект (делатност) човековог живота који по њега нема есхатолошке, онтолошке последице?“ У овом питању садржана је сушинска разлика „хришћанске и сваке друге секуларне (био)етике, садржаној пре свега у чињеници да хришћански морал (пракса, начин постојања) као деловање усклађено са хришћанском етиком (теоријом, тј. богословљем) има онтолошке импликације, односно метафизичку референцу која изостаје у савременим секуларним етичким системима“ (стр. 15), одакле Поповић и почиње монографију.

У жељи да овај приказ не прерасте у похвалну реч, већ да прочитано дело препоручи публици — позивам на нова читања дела *Биоетика смрти. Утилитаризам и православље*, протонамесника Драгана Поповића, оне у чије области истраживања Драган Поповић у тексту залази као теолог, оне којима се обраћа као пастир пружајући руку на клизавом терену утилита-

ризма, и пре свега оне којима се из приложеног намеће питање: „Шта теологија у свом јавном дискурсу има намеру да постигне, односно постоје ли и које су границе надлежности њеног деловања унутар једне шире политичке заједнице, као што је на пример, држава? Другим речима, да ли је Црква организација која (би требало) да се занима искључиво духовним, оностраним (метафизичким) стварима, и не задире у свакодневне друштвено-политичке проблеме?“ (стр. 86).

На важност ове теме, као један од могућих одговора на претходно постављено питање, прилажем речи аутора из којих произлази и наслов приказа: „Ни у једном историјском периоду човек није тако потцењиван као што је то случај у савременом друштву, које лицемерно обја-

вљује да штити човекова (људска) права као највећу цивилизацијску вредност, док га у стварности не престано негира. Напротив, одувек се према телу покојника односило с љубављу и поштовањем, и оно се није третирало као објекат који су наследили сродници покојника и који полажу право на располагање њиме, да би коначно било пренето држави на располагање. Уколико се беспоговорно прихвати овакав однос према покојницима, питање је времена када ће они, тј. њихови органи, постати предмет економске размене“ (стр. 79).

Александра М. Цвејковић
(*aleksandrablagojeviccvetkovic@gmail.com*)

*Филолошки факултет,
Универзитет у Београду*